

Müjdə ver, ikrah oyatma. Asanlaşdır, çətinləşdirmə.

Kitabın sahibi: _____

Oxu tarixi: _____

FİLOSOFUN DAR AĞACI

RAUF İMRANOĞLU

Redaktorlar: Emin İMANLI
Toğrul MUSAYEV

Korrektor: Turac ELDARQIZI

Yekun oxunuş: Zülfı XƏLİLOV

Bədii və texniki tərtibat: İsmayıl SÜLEYMANLI

Üz qabığının dizaynı: Ramin HƏSƏNƏLİZADƏ

Rauf İmranoglu
FİLOSOFUN DAR AĞACI

Bakı, "İrşad" Nəşriyyatı – 2020, 120 səh.

© Rauf İmranoglu / 2020

© Parlaq İmzalar MMC / 2020

Kitabın bütün hüquqları qorunur. İcazəsiz olaraq hər hansı vasitə ilə nəşri və yayımlanması qadağandır.

İrşad Nəşriyyatı | 8

İRŞAD – Parlaq İmzalar MMC-yə məxsus markadır.

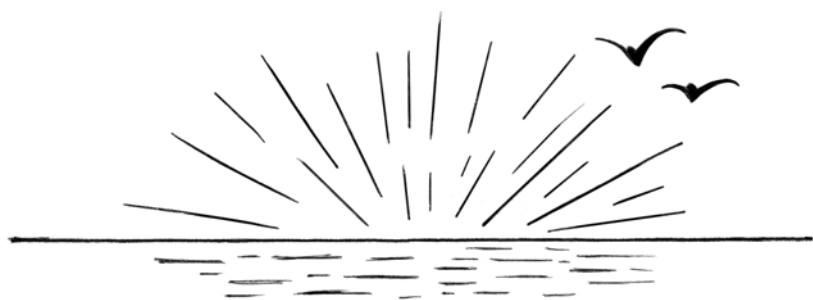
www.parlaqimzalar.az
irshad@parlaqimzalar.az
facebook.com/irshadkitab
instagram.com/irshadkitab
0559697259 / 0559897259

Mətbəə: "Nurlar" NPM
Çap tarixi: 27.06.2020
Sifariş: 001(18)/20

. // . // / . .

bir işığın zərrələri

*Dahi Azərbaycan filosofu
Şihabəddin Sührəvərdiyə...*

2005-ci il, Hələb şəhəri. Amma elə bil 1200-cü illərdir. İbn Ərəbilər, Həməvilər, Nəsimilər... filosoflar qəbiristanlığı... sanki zaman geri çəkilməmiş, məkan dəyişmişdi...

Birdən Kamran dedi:

– Vahid, bir bura da bax, oxu görək burda nə yazılıb?

– Şeyx İşraqın qəbridir: adı, doğumu, vəfatı.

– Kimdi ki Şeyx İşraq?..

Qəfil bir qoca peyda oldu:

– Tanımırınsız kimdir? Sizlərdəndir, qədim Azərbaycan filosoflarından.

Vahid təəccüblə:

– Siz kimsiz? ... Hələbdə? Bizim dildə? ...

– Mən də azərbaycanlıyam. Burada köhnə mədrəsələrin birində dərs deyirəm, hərdənbir də gəlib özümüzünkülərə baş çəkirəm.

Tanışlıq qısa olsa da, dostlara maraqlı gəldiyi üçün soruşdular:

– Mədrəsələrdə nə dərsləri keçirilir?

– Məntiq, nücum, ... bir az da riyaziyyat...

– Bəs siz nə dərsi deyirsiniz?

– Fəlsəfə.

– Fəlsəfə? Hansı fəlsəfə?

– Şeyxin fəlsəfəsi...

– Şeyxin fəlsəfəsi var?

– Bəli, o da Platon, Aristotel, İbn Sina kimi özünəməxsus fəlsəfi məktəb yaradıb.

– Nə məktəb?

Bir azdan gecə düşəcəkdə. Ətrafda ancaq bir-iki nəfər var idi. Kamran qoca müəllimin səssizlikdə qəfil peyda olmasından yaman qorxmışdı. Vahid oyan-buyana baxıb nəsə axtararkən dedi:

– Gəlin, gəlin əyləşin, ayaq üstə qalmayın. Belə yerdə fəlsəfə müəllimini qaçırmaq olmaz. Gəlmişkən, heç olmasa, filosofumuzu da tanıyaq.

Qoca müəllim əyləşib, əvvəlcə soruşdu:

Filosofun dar ağacı

– Deyəsən, buralı deyilsiz, yolunuz nə yaxşı bu tərəflərə düşüb?

Vahid dedi:

– Hər il yayda harasa gedirik, bu dəfə də Hələbi görmək istədik.

– Lap yaxşı eləmisiz. Buralarda bizim qədim alimlər o qədərdir ki... yəqin, çoxunu gördünüz.

– Bir neçəsini gördük, axırı gəlib bura çıxdıq. Hə, məktəb deyirdiniz. O hansı məktəb idi?

Qoca müəllim cavab verdi:

– Məktəb deyəndə... yəni fəlsəfi təlim yaratmışdı... Şeyx İşraqın yaşadığı dövr qızıl dövr sayılır. Amma çox çətin zaman idi, yeni fikirlə çıxış edənlər amansız təqibə məruz qalırdı. Həmin dövrdə böyük filosoflar parlayırdı, Şeyx də onlardan biri idi. O da öz növbəsində özünü sonsuzluğu ilə gizlədən “varlıq”ın üzərindən pərdələri müəyyən qədər kənara çəkmək üçün ona sələflərindən fərqli yanaşmışdı.

Dostlar həmyerlilərinin onlara qaynadığını görüb, ard-arda sual verməyə başladılar:

– Fəlsəfi yanaşmalar bir-birindən nəyi ilə fərqlənir? Bildiyim qədər, Aristotel, Platonun şagirdi olduğu halda, baxışları fərqli olub. Eləcə də başqaları.

– Hərə bir cür əsaslandırır. Fərqli əsaslandırma-
lar da fərqli məktəblər yaradır. Sizin bu soruşduğunuzu Şeyx də Aristoteldən soruşmuşdu.

Dostlar təəccübləndilər:

– Başa düşmədik, Şeyx hara, Aristotel hara? Axı onlar burda yazılana görə, fərqli dövrlərdə yaşayıb.

O dedi:

– Bu cür filosoflar üçün zaman-məkan o qədər də rol oynamır.

– Necə yəni rol oynamır?

– Şeyx kitablarının birində belə yazır: “Bir dəfə mənə aləmində Aristotel ilə görüşdüm, soruşdum ki, niyə müəlliminiz Platonla aranızda fikirayrılığı var? O da dedi ki, mən müəllimim Platonu sevirəm, amma həqiqəti ondan daha çox sevirəm. Bununla belə, Platonu başa düşmək çox çətinidir; bu hər filosofa nəsisib olmur”. Şeyx sözlərinə belə davam edir: “Sonra sual verdim ki, yaxşı, bəs onda onu kim başa düşüb? Və bəzi filosofların adını bir-bir sadaladım. Bayəzid Bəstamiyə çatanda dedi ki, bax o, əsl filosofdur; yalnızca bilməklə kifayətlənməyib, intuitiv idraka da yüksəlmiş”.

– Bəs Şeyxin özü necə? Platonu o da başa düşmürdü?

– Şeyxin özü Platonçu idi.

– Yəni onunla eyni fikirdə olub?

– Tam yox, amma ondan ilhamlanıb, “varlıq”a da öz əsasları ilə yanaşıb.

– Yaxşı, bəs o nə düşünürdü, varlığa necə yanaşırdı ki, fəlsəfi təlim yaratdı?

– Özündən əvvəlki filosofların görə bilmədiyini bəzi həqiqətləri şəxsən kəşf edərək, əsaslandırmağı da bacarmışdı.

– Elə də olmalıdır, başqasının şəxsi fikirləri kimin nəyinə lazımды?!

Başqalarından fərqlənib, o dövrdə çəkinmədən yeni təlim yaradan Şeyxin şəxsi yanaşması gənclərə maraqlı gəldi.

– Düzdür, amma yeni fikir sərgiləmək üçün öncə hər halda bizdə olanı kənara qoymalıyıq, düşüncülərimizə zidd olsa belə, digər fikirləri özümüzün küləşdirməyi bacarmalıyıq.

– Mən də elə düşünürəm, qarşı tərəfin fikir dünyasında yaşaması, onu heç vaxt anlama bilmərik.

– Hətta deyərdim tamamilə “o” olmalıyıq. Aristotel də elə buna görə deyirdi ki, Platonu çox adam düz başa düşmür. Elə Şeyx də bu qəbildəndir, onu da başa düşməyiblər...

– Maraqlıdı. Şeyx nə deyirdi? Onu niyə başa düşmürdülər ki?

– Bir az uzun məsələdir, amma qısa belə demək olar: ətrafda gördüyümüz daşlar, ağaclar... yağış, sular, otlar... – bütün bunları necə görə bilirik?

Tez cavab verildi:

– Əlbəttə ki, rənglərin vasitəsilə.

– Bəli, rəng olmasa, heç bir şeyi görmək mümkün deyil, ümumiyyətlə, görmək – rəngləri müşahidə etməkdir.

Qəribə idi. Gənclərlə qoca arasında bir andaca isti münasibət yaranmışdı. Ancaq bir az qəfil olduğu üçün, söhbət necə gəldi başlamışdı. Dostlardan biri yersiz, sözə qarışdı:

– Deyilənə görə, görmək üçün həndəsi ölçü və simmetriya da olmalıdır.

Qoca müəllim onu təsdiqləyib dedi:

– Elədir, bu yerdə məkan çox önəm daşıyır, zə-tən hər şeyi məkanda görür, rəngləri şəkillər qəlibində müşahidə edirik.

– Bu, hansısa qərb filosoflarından birinin fikridir. Səhv eləmirəmsə, Kant idi.

– Deyəsən, fəlsəfə ilə tanışsınız.